

forskellige tryk, og værkets værdi hviler på, at alt her er samlet, så der bekvemt kan arbejdes med det, og at alt på ny er gennemarbejdet. Det mest berømte diplom i de to bind er vel den antedatede »kvittering« af 11. maj 1385 om tilbageleveringen af de skånske slotte, hvorom diplomatariet kan oplyse, at originalen i Lübecks stadsarkiv ikke er forefundet efter anden verdenskrig, så teksten nu må bringes efter Urkundenbuch der Stadt Lübeck; det er et af de mange vidnesbyrd om, hvor nødvendigt det er at få originalerne trykt eller i det mindste afskrevet, fordi de så let kan forsvinde. I Danmarks Riges Breve meddeles det, at diplommet findes i Lübeckarkivet, hvad der vel ikke kan kaldes helt korrekt, og bindet bringer ligesom de foregående i denne serie færre oplysninger om de enkelte breve end diplomatariet, som derfor ikke kan undværes. De to serier supplerer hinanden og kan ikke udnyttes enkeltvis. Det er Ernst Dittmer, der har oversat de tyske tekster, og man møder nu også danske diplomer.

*Helge Søgaard*

*Danmarks Kirker. Holbæk amt, 3. bd. 14.-15. hefte. 148 s. Ribe amt, 15. hefte. 111 s. (Poul Kristensens Forlag. 1987).*

Det er usædvanligt at omtale Danmarks Kirker hefte for hefte, efterhånden som værket udkommer, og når der her gøres en undtagelse, er årsagen den, at værket nu på grund af forholdene er overgået til et nyt forlag, idet Nationalmuseet dog stadig står som udgiver. Også den gamle topografiske ordning er gældende med beskrivelsen samlet under den ældre amtsdeling før 1970.

Det er overflødigt at anføre, at de nye hefter er præget af den samme om-

hu, der kendetegner de hidtil udgivne dele; trykfejlene er få, og skulle der indvendes noget, måtte det blive, at latinen ikke altid er behandlet med den nøjagtighed, sproget fortjener. Under beskrivelsen af Tømmerup kirke i Holbæk amt med de værdifulde kalkmalerier af Erik Plovpenninges død bringes der i noterne oplysninger om litteraturen om kongehelgenen, men de vigtigste i M. Cl. Gertz: *Vitae sanctorum Danorum* er ikke nævnt. Men de mangler, der findes, er få og forringer ikke det arbejde, Marie-Louise Jørgensen og Hugo Johannsen har udført, og ligesom i andre anmeldelser er disse småfejl omtalt, som man plejer at gøre det, for at det kan ses, at bogen er læst grundigt.

I heftet om Kvong, Nørre Nebel, Lydum og Henne kirker i Ribe amt bringes et farvetryk af maleriet i storfeltet på altertavlen fra 1581 med Christen Vinds navn og våben i Lydum kirke både på det løse omslag og under beskrivelsen af kirken, men de afviger så meget fra hinanden, at de ikke begge kan være rigtige. Farvereproduktioner synes stadig at være så vanskelige at udføre, at det måske ville være det bedste at undlade dem, indtil man var fuldstændigt herre over deres teknik.

I begge hefter bringes der talrige eksempler på den iver, der lige før reformationen blev udfoldet for at smykke kirkerne, og det rejser spørgsmålet, om det er vidnesbyrd om en stigende interesse for kirken og dens budskab eller kun et bevis for gejstlighedens magt og rigdom, hvis størrelse således kunne måles i kirkernes udstyr. Det ligger uden for opgaven for Danmarks Kirker at besvare det, men det rejser sig under læsningen og er ikke ligegyldigt, fordi det er med til at belyse en af forudsætningerne for reformationen. Også for det inventar, der blev anskaffet efter kirkeændringen, kunne det samme

spørgsmål rejses, som den nævnte altertavle fra Lydum kirke viser det. På forskellig måde må kirkernes udstyr kunne belyse, hvad tidens litteratur fortæller.

*Helge Søgaard*

*Danmarks Kirker. Frederiks Kirke (Marmorkirken). 171 og 137 s., ill. Forsvundne kirker i København. 235 s., ill. (Poul Kristensens Forlag. 1987).*

Nationalmuseets store værk er nået til Marmorkirken, vel nok den mest omtumlede af hovedstadens endnu stående kirker. Den var tænkt som en mindekirke for det oldenborgske hus 1749 og endte som en kirke til erindring om N. F. S. Grundtvig, da den blev indviet 1894, og arkitektonisk er den mere præget af F. Meldahl end af det 18. århundrede, hvis stil man gerne ville have set repræsenteret i en monumental kirke. Heller ikke theologisk er tanken holdt ren, da man opstillede en statue af J. P. Mynster. En større modsætning end mellem ham og Grundtvig kan næppe tænkes, og kirken blev et udtryk for den forvirring, der herskede i slutningen af forrige århundrede, så det må have været uden begejstring, den omhyggelige beskrivelse er udført, selv om i en samlet redegørelse heller ikke det mindre værdifulde kan udelades.

Sven Rask har behandlet de forsvundne kirker og kirkesale i København. Det drejer sig om i alt 27, der falder i to grupper, de ældre katolske, der forsvandt ved reformationen, de yngre, institutionskirkerne af forskellig art, som forsvandt, når en anstalt eller stiftelse blev nedlagt eller helt ændret. Hverken af bygningerne eller af deres inventar er der bevaret meget. Talende er omtalen af Sct. Clemens' kirke. Da H. F. Rørdam beskrev den i sin bog om

hovedstadens kirker og klostre fra 1859-63 var han ikke sikker på dens beliggenhed, og han mente, at den var yngre end Frue Kirke. Både kirke og sogn blev nedlagt ved reformationen og blev kun mindet i et par gader og gadenavne, som også forsvandt. Og H. F. Rørdam tog fejl i sin bestemmelse af alderen. Den er Københavns ældste kirke, men blev tilsidesat for Frue Kirke. Oluf Nielsen har i sin bog om Københavns historie fra 1877 kunnet meddele, at kirken har ligget, hvor nu Frederiksberggade går, idet der her blev fundet svage spor af fundamenter 1874. Senere er lidt mere fundet, deriblandt 5 murede romanske grave.

Andre katolske kirker er forsvundet uden at efterlade synlige spor. Ikke engang beliggenheden af Sct. Gertruds kapel kendes. Det samme gælder for Sct. Annas hospitalskapel uden for voldene. Da Danmarks Kirker skal samle kirkernes arkitektur og inventar for at bevare den fortidskunst, det repræsenterer, giver de forsvundne kirker ikke noget stort bidrag. Meget er gået tabt.

*Helge Søgaard*

*Højesteret 1661-1986. Særudgave af Ugeskrift for Retsvæsen. (G. E. C. Gad, 1986). 143 s.*

Højesterets historie har gennem tiden været genstand for mange store og små fremstillinger. Mest omfattende er det værk, der blev udgivet på Højesterets foranstaltning i anledning af, at det i 1961 var 300 år siden denne domstols oprettelse.

For at markere, at der nu er gået yderligere 25 år uden at domstolen er blevet væsentligt ændret, har Ugeskrift for Retsvæsen udsendt et særnummer. Skriftet indledes med en artikel af Ditlev Tamm, der ridser hovedtrækkene af